

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ Δ΄ ΤΑΞΗΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 9 ΙΟΥΝΙΟΥ 2017 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο

A1. Στις άλλες, δηλαδή, ικανότητες, όπως λες εσύ, αν κάποιος ισχυρίζεται ότι είναι καλός αυλητής ή (καλός) σε κάποια άλλη τέχνη, στην οποία δεν είναι, ή τον κοροϊδεύουν ή θυμώνουν μαζί του και οι δικοί του πλησιάζοντας τον, τον συμβουλεύσουν σαν να είναι τρελός· στη δικαιοσύνη, όμως, και στην άλλη πολιτική αρετή, αν και γνωρίζουν για κάποιον ότι είναι άδικος, εάν αυτός ο ίδιος λέει την αλήθεια σε βάρος του μπροστά σε πολλούς, αυτό που εκεί (στις τέχνες) το θεωρούν σωφροσύνη, το να λέει την αλήθεια, εδώ (το θεωρούν) τρέλα, και ισχυρίζονται ότι όλοι πρέπει να λένε ότι είναι δίκαιο, είτε είναι είτε όχι, αλλιώς είναι τρελός αυτός που δεν προσποιείται (τον δίκαιο)· γιατί είναι αναγκαίο ο καθένας να μετέχει σε αυτή έτσι, αλλιώς να μη συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους.

B1. Ο Πρωταγόρας στη β΄ παράγραφο του διδαγμένου κειμένου, όπως και στις ενότητες που προηγήθηκαν, απαντά στην αντίρρηση του Σωκράτη για το διδακτό της αρετής. Πιο συγκεκριμένα, στο κείμενο από μετάφραση της 1^{ης} ενότητας ο Σωκράτης ανέφερε το παράδειγμα της Εκκλησίας του δήμου, λέγοντας πως οι Αθηναίοι σε θέματα τεχνών, όπως η οικοδομική και η ναυπηγική, επιτρέπουν μόνο στους ειδικούς και στους γνώστες του αντικειμένου να μιλούν, ενώ σε θέματα που αφορούν τη διοίκηση της πόλης όλοι έχουν το δικαίωμα να μιλήσουν, κάτι που σύμφωνα με το Σωκράτη αποδεικνύει πως οι Αθηναίοι δε θεωρούν πως η πολιτική αρετή είναι κάτι που διδάσκεται, καθώς ποιός θα τη διδάξει σε ποιόν.

Ο Πρωταγόρας σε αυτό το χωρίο του διδαγμένου κειμένου (5^η ενότητα), χρησιμοποιώντας δύο παραδείγματα, θέλει να αποδείξει την καθολικότητα της πολιτικής αρετής, αναφέροντας τα εξής (ως δεύτερο μάλιστα αποδεικτικό στοιχείο, μια και το πρώτο αναφέρθηκε στην αμέσως προηγούμενη ενότητα):

Παράδειγμα 1: Στη περίπτωση των τεχνών αν κάποιος ισχυριστεί πως είναι καλός αυλητής ή καλός σε κάποια άλλη τέχνη, ενώ δεν είναι, όλοι τον περιγελούν ή θυμώνουν μαζί του και οι δικοί του άνθρωποι τον συμβουλεύουν σαν να είναι τρελός.

Παράδειγμα 2: Αντίθετα, στη περίπτωση της δικαιοσύνης και της άλλης πολιτικής αρετής (ο Πρωταγόρας μέχρι στιγμής ως στοιχεία της πολιτικής αρετής ανέφερε την αιδώ και τη δίκη) αν κάποιος ισχυριστεί μπροστά σε πολλούς ότι δεν είναι δίκαιος, ακόμη κι αν όντως δεν είναι, τον θεωρούν τρελό.

Δηλαδή στη περίπτωση των τεχνών και της δικαιοσύνης συμβαίνει το αντίθετο, η αλήθεια στις τέχνες θεωρείται σωφροσύνη και επιβραβεύεται, ενώ στη δικαιοσύνη θεωρείται τρέλα και ψέγεται. Αυτό συμβαίνει, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, γιατί θεωρείται απαραίτητη από τους ανθρώπους η συμμετοχή στη πολιτική αρετή, διαφορετικά αν κάποιος δε μετέχει σε αυτή δε μπορεί να συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους.

Σε αυτό το σημείο να αναφερθεί πως ενώ ο Σωκράτης αμφισβήτησε το διδακτό της αρετής, ο Πρωταγόρας απαντά για τη καθολικότητά της, δείχνοντας μέχρι αυτό το σημείο να συμφωνεί με την αντίρρηση του Σωκράτη. Ωστόσο, ο Σωκράτης χρησιμοποίησε το παράδειγμα της Εκκλησίας του δήμου, για να δείξει πως η πολιτική αρετή δε διδάσκεται, ενώ ο Πρωταγόρας εξηγεί γιατί συμβαίνει αυτό που λέει ο Σωκράτης (ότι όλοι έχουν δικαίωμα να μιλούν για θέματα πολιτικής), για να δείξει πως αυτό δεν αποδεικνύει ότι η πολιτική αρετή δε διδάσκεται, αλλά απλώς ότι είναι καθολική.

Ο συλλογισμός του Πρωταγόρα

Προκείμενες:

1. Αν κάποιος ισχυριστεί ότι είναι καλός σε κάποια τέχνη, ενώ δεν είναι, οι άλλοι τον κοροϊδεύουν ή θυμώνουν μαζί του ή τον συμβουλεύουν σαν να είναι τρελός.
2. Αν κάποιος δεν είναι καλός σε κάποια τέχνη και το παραδεχτεί τον θεωρούν σώφρονα.
3. Αν κάποιος που δεν είναι δίκαιος το παραδεχτεί ενώπιον πολλών, τότε θεωρείται τρελός.
4. Αν κάποιος που δεν είναι δίκαιος προσποιηθεί τον δίκαιο ενώπιον πολλών, τότε θεωρείται σώφρων.

Συμπέρασμα: Άρα όλοι οι άνθρωποι θεωρούν ότι (πρέπει να) μετέχουν στη δικαιοσύνη και την άλλη πολιτική αρετή.

Κριτική στο συλλογισμό του Πρωταγόρα

Ο συλλογισμός του Πρωταγόρα παρ' όλο που δίνεται ως αδιαμφισβήτητος παρουσιάζει αρκετές αδυναμίες. Μια από αυτές είναι ότι οι προκείμενες προτάσεις είναι δεοντολογικές κάτι που σημαίνει πως το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουν δεν είναι βέβαιο, μια και προτάσεις που στηρίζονται στο *πρέπει* δε δείχνουν τι γίνεται στη πραγματικότητα, αλλά τι *πρέπει* να γίνεται. Επιπλέον, φαίνεται πως στο συλλογισμό υπάρχει μια αντίφαση, μια και ο Πρωταγόρας αναφέρει πως όλοι μετέχουν στη δικαιοσύνη (ως κάτι που ισχύει στη πραγματικότητα), ενώ στη

συνέχεια λέει πως όλοι πρέπει να είναι δίκαιοι, φανερώνοντας με αυτό τον τρόπο πως δεν είναι δίκαιοι στη πραγματικότητα. Μάλιστα σε κάποιο σημείο φαίνεται να υποστηρίζει πως πρέπει να προσποιούνται τους δίκαιους ακόμη κι αν δεν είναι, κάτι που δείχνει πως στη πραγματικότητα η αρετή δεν είναι καθολική, αφού δεν τη διαθέτουν όλοι. Τέλος, μπορεί ο Πρωταγόρας να μη περιγράφει τίποτε διαφορετικό από αυτό που συμβαίνει στη πραγματικότητα (ουκ ολίγες περιπτώσεις ανθρώπων παριστάνουν τους δίκαιους, ενώ δεν είναι), αλλά από έναν μεγάλο σοφιστή σαν τον Πρωταγόρα θα περιμέναμε όχι απλώς να περιγράφει μια τέτοια πραγματικότητα, αλλά να τη ψέγει.

B2. Ο Πρωταγόρας, όπως προαναφέρθηκε, ισχυρίζεται πως όλοι όσοι δεν είναι δίκαιοι πρέπει να προσποιούνται και να λένε ότι είναι. Σε αυτή τη περίπτωση θεωρούνται σόφρονες, ενώ αντιθέτως θεωρούνται τρελοί αυτοί που παραδέχονται σε βάρος τους ενώπιον πολλών ότι είναι άδικοι.

Η θέση αυτή του Πρωταγόρα μοιάζει μεν λανθασμένη ως πρόταση και συμπεριφορά, ωστόσο είναι πέρα για πέρα αληθινή, μια και οι άνθρωποι, γνωρίζοντας καλά τους γραπτούς και άγραφους νόμους της κοινωνίας στην οποία ανήκουν, είναι σε θέση πολλές φορές να υποστηρίξουν μια σειρά από ψέματα, προκειμένου να αποφύγουν κάθε μορφή τιμωρίας. Αυτό σημαίνει πως σε αρκετές περιπτώσεις- ίσως στις περισσότερες- οι άνθρωποι προτιμούν το «φανεσθαι» από το «είναι». Βλέπουμε, λοιπόν, πως ο Πρωταγόρας έχει συλλάβει και κατανοήσει πλήρως την ανθρώπινη φύση και πώς αυτή λειτουργεί.

Ο κάθε άνθρωπος θεωρεί σημαντική τη δημόσια εικόνα του, γι' αυτό και είναι σε θέση να πει ακόμα και ψέματα, για να τη προστατέψει. Άλλωστε, είναι αδιανόητη η συνύπαρξη των ανθρώπων αν υπάρχει έστω και ένας που δε μετέχει στη δικαιοσύνη και στην άλλη πολιτική αρετή, κάτι που εξηγεί και την άποψη του Πρωταγόρα, ότι αυτός που δεν έχει μερίδιο της δικαιοσύνης δε μπορεί να συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους. Βέβαια, υπάρχει μια σημαντική αντίφαση στα λεγόμενα του Πρωταγόρα, γιατί δεν αναφέρει πως όλοι μετέχουν στη δικαιοσύνη, αλλά ότι πρέπει να μετέχουν, και ακόμη χειρότερα ότι πρέπει να λένε ότι μετέχουν, ακόμη κι αν δεν ισχύει, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με τη καθολικότητα της πολιτικής αρετής.

B3.

Στην 1^η ενότητα ο Σωκράτης, προκειμένου να δείξει το μη διδακτό της αρετής, φανερώνοντας δυσπιστία στο κατά πόσο ο Πρωταγόρας είναι σε θέση να διδάξει στους νέους την αρετή, αναφέρει ως παράδειγμα τη συμπεριφορά των Αθηναίων στην Εκκλησία του δήμου. Οι Αθηναίοι, λοιπόν, όταν συζητούν για θέματα που αφορούν μια συγκεκριμένη τέχνη, όπως οικοδομική ή ναυπηγική, επιτρέπουν μόνο στους

ειδικούς να μιλούν, ενώ σε θέματα που αφορούν τη διοίκηση της πόλης όλοι έχουν το δικαίωμα να εκφράσουν την άποψή τους.

Ενώ στη περίπτωση των τεχνών δε μπορεί να μιλήσει κανείς, αν δεν είναι ειδικός, ούτε ακόμη αν είναι «ωραίος και πλούσιος και από μεγάλη οικογένεια», τρία στοιχεία που στην αρχαιότητα έδιναν αξία στον πολίτη, στη περίπτωση της πολιτικής αρετής είχαν δικαίωμα να μιλήσουν «και ο οικοδόμος, και ο σιδεράς, και ο έμπορος ή ο ναυτικός, και ο πλούσιος, και ο φτωχός, και αυτός που είναι από μεγάλο γένος, και αυτός που δεν είναι από κάποια γενιά σπουδαία». Αυτό, κατά το Σωκράτη, αποτελεί τη μεγαλύτερη απόδειξη πως δεν υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος κάτοχος της πολιτικής αρετής που να μπορεί να τη διδάξει σε κάποιον άλλο.

Μάλιστα, ο Σωκράτης, με σκοπό να προσδώσει μεγαλύτερη εγκυρότητα στα λεγόμενά του αλλά και για να μη δώσει την ευκαιρία στο σοφιστή να διαφωνήσει μαζί του, χαρακτηρίζει τους Αθηναίους σοφούς, οπότε μια συμπεριφορά που χαρακτηρίζει έναν σοφό λαό δε μπορεί παρά να είναι ορθή. Επιπλέον, το γεγονός ότι το ακροατήριο των δύο συνομιλητών είναι Αθηναίοι δίνει τη δυνατότητα στο Σωκράτη να τους εγκωμιάσει. Ωστόσο, θα πρέπει να αναφερθεί πως ο Σωκράτης σε πολλές περιπτώσεις μιλούσε για τους Αθηναίους με τρόπο που φανέρωνε πως κάθε άλλο παρά σοφούς τους θεωρούσε, οπότε σε αυτό το σημείο θα πρέπει να σταθούμε με επιφυλακτικότητα απέναντι στα λεγόμενα του Σωκράτη και να θεωρήσουμε πως ενδεχομένως πρόκειται για τη γνωστή ειρωνεία που χρησιμοποιούσε στο λόγο του.

Από την άλλη, στο απόσπασμα «Οὗτω δὲ, ὦ Σόκρατες, καὶ διὰ ταῦτα...τούτου αἰτία» που αποτελεί το επιμύθιο και περιλαμβάνει το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Πρωταγόρας μετά την αναφορά στο μύθο του Προμηθέα, ο σοφιστής εξηγεί και δικαιολογεί τη στάση των Αθηναίων στην Εκκλησία του δήμου, όπως την περιέγραψε ο Σωκράτης. Σε αυτό το σημείο να αναφερθεί πως μέσα από το μύθο ο Πρωταγόρας μίλησε για τη καθολικότητα της πολιτικής αρετής, καθώς ο Δίας έδωσε εντολή στον Ερμή να μοιράσει την αιδώ και τη δίκη, στοιχεία της πολιτικής αρετής, σε όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως, γιατί, όπως ανέφερε, δεν είναι δυνατό να υπάρξουν πόλεις αν λίγοι έχουν μερίδιο σε αυτά. Έτσι, λοιπόν, ο Πρωταγόρας αναφέρει πως οι Αθηναίοι επιτρέπουν σε όλους να μιλούν για θέματα που αφορούν τη διοίκηση της πόλης, καθώς θεωρούν πως όλοι έχουν μερίδιο στη πολιτική αρετή.

Σχολιάζοντας τη θέση αυτή του σοφιστή, φαίνεται πως δεν απαντά στη βασική αντίρρηση του Σωκράτη, δηλαδή δεν αποδεικνύει το διδακτό της αρετής, αλλά την καθολικότητά της, ενώ η καθολικότητά της φαίνεται να αντιφάσκει με το διδακτό, μια και αφού την έχουν όλοι, ποιος θα τη διδάξει σε ποιόν. Ωστόσο, μια απάντηση σε αυτή την αντίφαση θα μπορούσε να είναι το γεγονός ότι οι άνθρωποι δεν έχουν έμφυτη τη πολιτική αρετή, αλλά τη τάση να την αποκτήσουν στη διάρκεια της ζωής τους. Σε κάθε περίπτωση ο μύθος από μόνος του δεν έχει αποδεικτική ισχύ.

Από τα παραπάνω, λοιπόν, βλέπουμε πως ο Σωκράτης χρησιμοποιεί το παράδειγμα με τη συμπεριφορά των Αθηναίων στην Εκκλησία του δήμου, για να δείξει πως η

πολιτική αρετή είναι κάτι που δε διδάσκεται, ενώ ο Πρωταγόρας με τα λεγόμενά του φαίνεται να συμφωνεί με το Σωκράτη, αλλά στη πραγματικότητα στοχεύει στο να εξηγήσει τη συμπεριφορά των Αθηναίων και να δείξει πως αυτή δεν αποδεικνύει το μη διδακτό της αρετής, αλλά απλώς τη καθολικότητά της.

B4.

- α. Σωστό
- β. Λάθος
- γ. Σωστό
- δ. Σωστό
- ε. Λάθος

B5.α.

ἴωσιν – εισιτήριο

δεῖ - ένδεια

ἀνέχονται – έξη

εἰδῶσιν - συνείδηση

φιλολογικό διδασκαλείο

B5. β.

Η υπομονή είναι μια αρετή που δυστυχώς σπανίζει στην εποχή μας.

Συνέτρεχαν πολύ σημαντικοί λόγοι που δε μου επέτρεψαν να παρευρεθώ στη συνάντηση.

Το δημιουργικό παιχνίδι των γονέων με τα παιδιά τους τα βοηθά να αξιοποιούν ποιοτικά το χρόνο τους ενώ ενισχύει και τους δεσμούς της οικογένειας.

Αδίδακτο κείμενο

Γ1.

Γιατί όταν ο λόγος στερηθεί τη γνώμη του ρήτορα και τη φωνή και τις μεταβολές που γίνονται στους ρητορικούς λόγους, ακόμη και τη χρονική συγκυρία και τη φροντίδα τη σχετική με τη πράξη, και δεν υπάρχει τίποτα που να τον ενισχύει και να τον κάνει

πειστικό (το λόγο), αλλά γίνεται έρημος και γυμνός από όλα ανεξαιρέτως όσα ειπώθηκαν προηγουμένως, όμως κι όταν κάποιος τον διαβάσει χωρίς αξιοπιστία και φανερόντας κανένα ήθος, όπως ακριβώς όταν απαριθμεί, εύλογα, νομίζω φαίνεται σε αυτούς που ακούν ότι είναι φαύλος. Αυτά ακριβώς αυτόν που τώρα παρουσιάζεται θα μπορούσαν να τον βλάψουν και να τον κάνουν να φαίνεται χειρότερος/κατώτερος.

Γ2.α.

ἀναγινώσκη - ἀνάγνωθι

ἀπαριθμῶν - ἀπαριθμοῖεν

τοῖς ἀκούουσιν - ἀκούσεσθαι

μάλιστ' - μάλα

φαίνεσθαι - φανήτε

Γ2. β. «τοῦ μὲν προειρημένου ἅπαντος ἔρημοι γίνονται»

Γ3. α.

τῶν μεταβολῶν: αντικείμενο του ρήματος ἄπρστηθη

τῶν προειρημένων: επιθετική μετοχή ως γενική αντικειμενική στο ἔρημος και στο γυμνός.

γυμνός: κατηγορούμενο στο εννοούμενο υποκείμενο ὁ λόγος από το συνδετικό ρήμα γένηται.

εἰκότως: επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο ρήμα δοκεῖ.

τοῖς ἀκούουσιν: επιθετική μετοχή ως δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου στο ρήμα δοκεῖ.

Γ3. β.

«Ἄπερ καὶ τὸν [...] ἐπιδεικνύμενον μάλιστ' ἂν βλάψει»: Κύρια πρόταση κρίσεως (η αναφορική αντωνυμία στην αρχή περιόδου ή ημιπεριόδου εισάγει κύρια πρόταση και ισοδυναμεί με δεικτική αντωνυμία).

Ἄπερ: υποκείμενο στο ἂν βλάψει (αττική σύνταξη)

τὸν [...] ἐπιδεικνύμενον: επιθετική μετοχή ως αντικείμενο στο ρήμα ἄν βλάψῃε

φαινόμενον: κατηγορούμενο στο υποκείμενο του φαίνεσθαι, τὸν [...]

φαίνεσθαι: τελικό απαρέμφατο ως ἔμμεσο αντικείμενου του ρήματος ποιήσῃεν

Κυριακή Θεοδοσιάδου

Φιλολόγος, Υπ. Διδάκτωρ Παιδαγωγικής ΠΔΜ

φιλολογικό διδασκαλείο